

Anna Staniszevska

Status społeczno-polityczny kobiety w Indiach na przełomie XX i XXI wieku – konflikt tradycji i prawa

*Inni nie mogą nam zabrać naszego szacunku dla siebie,
jeśli im go nie oddamy*
M. Ghandi

Wprowadzenie

Ostatnie doniesienia medialne wokół głośnego procesu mężczyzn oskarżonych o brutalny gwałt na studentce rozpoczęły na nowo dyskusję o pozycji kobiety w społeczeństwie indyjskim. Status ten na przełomie XX i XXI w dużym stopniu jest rezultatem napięcia spowodowanego ścieraniem się tradycji i nowoczesności.

Wstrząsające doniesienia z Indii dotyczące brutalnego zgwałcenia młodej kobiety na przedmieściach Delhi, które miały miejsce pod koniec grudnia 2012 roku, zwróciły uwagę krajów zachodnich na problem praw kobiet w społeczeństwie indyjskim. Historia dziewczyny, studentki fizjoterapii, stażystki w jednej z placówek medycznych, która została napadnięta, gdy po pracy wracała do domu, wstrząsnęła opinią publiczną. Kobieta ta ucieleśniała symbol współczesnych Indii: nowej klasy średniej, młodego pokolenia wykształconych

Hindusów, żyjących w dużych miastach, mieszkających w dobrych dzielnicach, niezależnych i mocno stąpających po ziemi. Jej śmierć w wyniku obrażeń odniesionych podczas gwałtu wywołała fale protestów przeciwko łamaniu praw kobiet w Indiach¹.

Z jednej strony Indie to względnie młoda demokracja z bogatymi zasobami surowców i ogromną populacją (w 2009 roku wynosiła 1 173 108 tysięcy mieszkańców, co stanowiło ponad 17% całej populacji świata)². Dzięki temu, że coraz większy nacisk kładzie się w tym państwie na edukację, w ostatnich latach ich pozycja w zglobalizowanym świecie umocniła się. Z drugiej jednak strony wystarczy czytać codzienne gazety, by dostrzec, że obok gospodarczego i politycznego postępu w Indiach istnieje też inna, pełna przemocy rzeczywistość. W tej ciemnej strefie znalazły się zabójstwa posagowe oraz inne przestępstwa wobec kobiet i dziewcząt dokonywane zwykle w obrębie rodziny. Paradoksalnie ogólny poziom przestępczości spada, ale różne kategorie przestępstw wobec kobiet, takie jak: gwałty, molestowanie, napastowanie seksualne, zgony posagowe, porwania, odnotowują wzrost³.

Założeniem badawczym autorki jest ukazanie rangi kwestii statusu społeczno-politycznego kobiet w Indiach na przełomie XX i XXI wieku. Korzystając z dostępnych materiałów źródłowych, dokonana zostanie również próba analizy rozwoju problemu w przyszłości.

Pierwsza część artykułu koncentruje się na determinantach, które ukształtowały współczesny indyjski system polityczny. Druga skupia się na opisie współczesnego indyjskiego społeczeństwa i omówieniu najważniejszych problemów socjalnych Indii. Kolejna poświęcona jest analizie determinantów religijnych i prawnych, regulujących pozycję kobiety w społeczeństwie. Ostatnia zaś stanowi opis współczesnych wydarzeń medialnych odnoszących się

¹ *Indyjskie przebudzenie: pół miliarda kobiet mówi NIE przemocy*, https://amnesty.org.pl/amnesty_blog/?p=848, 12.12.2013.

² *Rocznik statystyki międzynarodowej 2012*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2012, s. 86.

³ A. Sev'er, *Odrzucone córki: ucisk patriarchatu, zabójstwa posagowe, demograficzna asymetria płci i selektywne aborcje w Indiach*, [w:] *Kobiety, gender i globalny rozwój. Wybór tekstów*, red. L. Duggan, N. Wiegiersm, L. Nisonof, s. 198–199.

do zaostrzenia kar za przestępstwa wobec kobiet oraz jest próbą analizy rozwoju problemu w przyszłości.

Znaczenie tradycji we współczesnym społeczeństwie Indii

Indie w sferze kulturowej, religijnej, rasowej oraz kastowej cechują się heterogenicznością, wielorakością i hierarchicznością. Na ich współczesną tradycję polityczną składają się przede wszystkim doświadczenia wyniesione z czasów hinduskich, muzułmańskich i brytyjskich. Ponadto w Indiach wytworzyła się specyficzna struktura polityczna, zwana systemem indo-islamskim. Został on wykształcony jeszcze przed przejściem władzy przez dynastię mongolską. W swoich założeniach kładł silny nacisk na dopasowywanie zasad ustrojowych i norm organizacji społecznej islamu do hinduskich tradycji i obyczajów uznawanych przez przeważającą liczbę Hindusów za swoje. Podstawowe aksjomaty, na których został zbudowany, podobnie jak wcześniejsza społeczno-prawna doktryna hinduizmu, nie stwarzały warunków do adaptacji i rozwijania struktur demokratycznych⁴.

Należy również podkreślić, iż hinduska tradycja polityczna, w odróżnieniu od zachodniej, przetrwała w niezmięnionej formie przez siedemnaście stuleci, bo aż do XIX wieku⁵. Ponadto niektóre typowo hinduskie uregulowania prawne życia społecznego zmieniono dopiero na początku lat pięćdziesiątych XX wieku⁶.

Tradycyjny hinduski system polityczny cechowała wszechstronność, polegająca na kontrolowaniu i regulowaniu wszelkich zachowań ludzkich, pozostawiająca niewielki obszar na indywidualizm czy wolność jednostki. Strukturę społeczną tworzyły trzy płaszczyzny: strefa rodziny, społeczności kastowej oraz państwa.

⁴ K. Dębicki, *Konflikt i przemoc w systemie politycznym niepodległych Indii*, Warszawa 2000, s. 52–53.

⁵ Na ten czas datuje się powstanie dwóch eposów Mahabharaty i Ramajany. Zob. L. Frédéric, *Słownik cywilizacji indyjskiej*, red. P. Piekarski, Katowice 1998, s. 11.

⁶ K. Dębicki, *Konflikt i przemoc...*, s. 51.

Współcześnie duża wielopokoleniowa rodzina licząca kilkadziesiąt osób również jest podstawową formą społecznej organizacji w Indiach⁷. Ma to duże przełożenie na zachowanie jednostki, gdyż od urodzenia, począwszy od najniższego szczebla organizacji społecznej, jest ona podporządkowana grupie, w której nie ma miejsca na równość, a o wysokości statusu świadczy wiek i bliskość pokrewieństwa. Duża rodzina jako instytucja konserwatywna wpływa negatywnie na procesy przemian w społeczeństwie. Przede wszystkim dlatego, że wartości przez nią przekazywane najmłodszym pokoleniom przeważnie nie są wartościami pokolenia rodziców, a dziadków⁸. W konsekwencji zatrzymany jest proces przemian w obrębie danej rodziny, co przekłada się na utrudnienie reform na wyższych szczeblach.

Kolejnym poziomem organizacji społecznej w Indiach były kasty, do których każdy człowiek, od momentu urodzenia, automatycznie był przypisywany. Zobowiązany był tym samym do wypełnienia jej funkcji. Wyróżniono cztery kasty (varny): Bramini, Kszatirijowie, Wajśjowie oraz Śurdowie, w obrębie których tworzyło się wiele subkast. Według wierzeń, wymienione kasty powstały z czterech części ciała Stwórcy: ust, ud, rąk i stóp. Najwyższą kastą byli Bramini, do których obowiązków należało uczenie się i nauczanie innych, składanie ofiar oraz przyjmowanie darów. Kszatrijowie cechowali się hojnością, panowaniem nad zmysłami, a do ich zadań należała obrona ludu. Wajśjowie trudnili się rolą, handlem oraz lichwą. Z kolei Śurdowie, jako kasta najniższa, najbiedniejsza oraz najliczniejsza i wszyscy członkowie piątego stanu, znajdującego się poza nawiasem społeczności warnowej, powinni postępować w taki sposób, aby zarówno sobie, jak i innym przypominać, że należą do najpodlejszej części społeczeństwa. Przekładać się to również miało w nadawanych dzieciom imionach, np. u Wajśji miało symbolizować bogactwo, u Śurdów wzgardę.

Należy nadmienić, iż podział klasowy znajdował odzwierciedlenie w zasadach codziennego zachowania, przepisach prawa oraz organizacji państwa. Przekładał się również na wymiar sprawiedliwości.

⁷ A.L. Basham, *Aspects of ancient Indian culture*, London 1970, s. 8.

⁸ K. Dębicki, *Konflikt i przemoc...*, s. 54–55.

W konsekwencji przedstawiciele różnych wari za to samo przewinienie karani byli w różny sposób. Ponadto, na karę śmierci skazani mogli być przedstawiciele każdej kasty – poza braminami. Dodatkowo, kastowość utrwałała w świadomości Hindusów przekonanie o słuszności nierówności istniejących w społeczeństwie, dlatego też niedozwolone były małżeństwa między członkami różnych stanów.

Pomimo iż konstytucja z 1950 roku znosiła podziały kastowe i wprowadzała zakaz przywilejowania przedstawicieli najwyższych kast oraz dyskryminowania nietykalnych, są one ciągle w powszechnej praktyce. Przykład stanowią wszelkiego rodzaju spisy. Każde narodziny są rejestrowane w indyjskich urzędach pod kastowym opisem, w zależności od statusu rodziców. Dychotomia ta jest doskonałym przykładem silnego wpływu tradycyjnych obyczajów na sferę publiczną – nierzadkiego problemu w indyjskim społeczeństwie.

Obraz społeczeństwa Indyjskiego

Analiza problemu statusu kobiet w Indiach nie byłaby jednak w pełni możliwa bez wyraźnego nakreślenia kontekstu społecznego. Liczba problemów socjalnych oraz ich rozmiar jednoznacznie bowiem determinują możliwość przemian.

Religią dominującą w Indiach, z której zaczerpnięto większość tradycji i obyczajów, jest hinduizm. Szacuje się, że jego wyznawcami jest ponad 80% społeczeństwa⁹. W 2001 roku ponad połowa indyjskich mężczyzn była aktywna zawodowo, a kobiet niewiele ponad jedna czwarta. Większość Hindusów (51,7%) zatrudnionych w 2005 roku trudniła się rolnictwem¹⁰.

Pomimo rozbudowanego sektora technologii informatycznych na miarę XXI stulecia społeczeństwo indyjskie jest nadal bardzo konserwatywne. W ich życiu dużą rolę odgrywa tradycja. Warto podkreślić, iż Indie mają świetnie wyedukowaną siłę roboczą, z której usług korzysta współcześnie wiele koncernów zagranicznych. Wprowa-

⁹ Tamże, s. 59.

¹⁰ *Rocznik statystyki międzynarodowej...*, s. 68.

dzenie Nowej Polityki Ekonomicznej (NEP)¹¹ umożliwiło pojawienie się korporacji międzynarodowych w Indiach i nawiązanie ścisłej współpracy z hinduską elitą. Przyczyniło się to do poprawy sytuacji ekonomicznej gospodarstw domowych, zwłaszcza na obszarach miejskich. Z drugiej zaś strony zachodnie korporacje wykorzystując tanią siłę roboczą, jaką łatwo znaleźć pośród spauperyzowanego społeczeństwa indyjskiego¹², pogłębiają nierówności materialne wśród społeczeństwa.

Pomimo coraz lepszej pozycji indyjskiej gospodarki w skali światowej Indie borykają się z wieloma problemami socjalnymi. Według danych z 2005 roku blisko połowa społeczeństwa utrzymuje się za mniej niż 1,25 dolara USA dziennie¹³, a około 300 mln osób żyje poniżej granicy ubóstwa. Niemal połowa dzieci w Indiach jest niedożywiona¹⁴.

W 2011 roku udział procentowy kobiet i mężczyzn w całym społeczeństwie indyjskim wynosił odpowiednio 48,3% i 51,7%, co oznacza, że na 100 mężczyzn w Indiach przypadały 94 kobiety. Dysproporcja ta ma charakter wzrostowy i spowodowana jest procederem selektywnej aborcji płodów żeńskich oraz dzieciobójstwem dziewczynek, dokonywanych zwłaszcza na obszarach wiejskich. Morderstwa odbywają się poprzez podawanie dziecku trujących jagód, pestycydów czy smarownie trucizną skóry matki. Według szacunków Indyjskiego Towarzystwa Lekarskiego rocznie dokonuje się aborcji ok. 5 mln płodów żeńskich¹⁵.

Najbogatsze regiony, położone w północno-zachodniej i północno-centralnej części Indii, charakteryzują się najwyższym poziomem

¹¹ *The New Economic Policy* – w 1991 roku Indie przyjęły zbiór liberalnych i wolnorynkowych zasad ukierunkowanych na liberalizację gospodarki w handlu międzynarodowym.

¹² J. Pawlik, SVD, *Uwarunkowania społeczno-kulturowe systemu politycznego w Indiach*, [w:] *Azja Wschodnia i Azja Południowa w stosunkach międzynarodowych*, red. J. Zajączkowski, s. 20.

¹³ *Rocznik statystyki międzynarodowej...*, s. 68.

¹⁴ *World Bank Global Monitoring Report 2007*, <http://siteresources.worldbank.org/INTGLOMONREP2007/Resources/3413191-1176390231604/1264-FINAL-LO-RES.pdf>, s. 33, 11.01.2014.

¹⁵ *International Center for Research on Women 2004b*, s. 12.

przestępstw wobec kobiet, takich jak: zgony posagowe, przemoc w rodzinie oraz nieprawidłowości w strukturze płci. Z kolei regiony biedniejsze, leżące w południowej i północno-wschodniej części kraju, cieszą się najniższym stopniem przemocy. Słuszna zatem wydaje się konkluzja, iż poziom przemocy wobec Hindusek nie łączy się z ubóstwem, lecz ma związek ze względnym wzrostem zamożności w regionie¹⁶.

Problem statusu kobiet w Indiach

Na gruncie konfliktu tradycji i prawa osadzona jest kwestia statusu kobiety we współczesnych Indiach. Sprzeczny opis hierarchii ról przynależnych danej płci możemy odnaleźć w pismach hinduistycznych. Przepisy prawa zawarte w Wedzie¹⁷, świętej księdze hinduizmu, wyróżniają cztery etapy w życiu mężczyzn: ucznia (okres kształcenia), pana domu (założenie rodziny), pustelnika leśnego (gdy doczeka, aż jego męski potomek wykształci się i założy własną rodzinę) oraz wędrownego ascety. Natomiast jedyną dojrzałą częścią życia kobiety jest małżeństwo¹⁸. Kobieta w chwili wyjścia za mąż odchodzi z domu i zaczyna przynależność wyłącznie do rodziny męża. Dlatego też niezamężne kobiety stają się obiektem kpin i wyzwisk ze strony rodziny. Pozostając bez własnego domu, pieniędzy i czci, jaka się należy matkom, wyrzucane są na margines społeczeństwa. Z tego właśnie powodu staropanieństwo jest największym nieszczęściem dla Hinduski, bowiem dopiero zamążpójście i posiadanie potomstwa przyporządkowuje należne jej miejsce w społeczeństwie: rolę matki i żony. Zatem ślub dla indyjskiej kobiety oznacza początek lub koniec jej życia¹⁹, które skupia się przede wszystkim na prowadzeniu domu i obowiązkach rodzinnych.

¹⁶ *Kobiety, gender...*, s. 205.

¹⁷ Wedy to najważniejsza święta księga Indii. Zawiera zapis nauk hinduskich, zawierający wiedzę duchową okalającą wszystkie aspekty ludzkiego życia.

¹⁸ J. Pawlik, SVD, *Uwarunkowania...*, s. 23.

¹⁹ Tamże, s. 125.

Ponadto, według zapisów Weddy i Sastra²⁰, celem życia niewiasty jest zbawienie mężczyzny. Księgi mianują ją strażniczką wszystkich jego cnót. Powinnością kobiety jest tłumienie w zarodku ułomności moralnych swojego męża, a cierpienia, jakich zazna za życia Hinduska, uszlachetniają jej duszę. Dodatkowo, to kobieta zobowiązana jest bacznie pilnować swoich uczynków, tak aby jakimś czynem nie popsuć swojej moralności.

Z drugiej jednak strony zapisy świętej księgi Sastra odmawiają niewieście człowieczeństwa, czego wyrazem jest ugruntowane przekonanie, zwłaszcza na obszarach wiejskich, że w hierarchii społecznej „kobieta jest siedem stopni poniżej mężczyzny, o trzy poniżej wielbłąda i o jeden od świni”²¹. Zatem choć kobieta jest zrównana mężczyźnie, a dzięki zapisom świętych ksiąg postrzegana jest jako ta, którą cechuje wyższość moralna i nakaz odegrania ważnego posłannictwa na ziemi, to pokutuje równocześnie przeświadczenie o niższości jej gatunku i zależność od mężczyzny²².

Zapisy konstytucji z 1950 roku gwarantują równouprawnienie obu płci oraz pełnię praw i swobód obywatelskich. Dla lepszej ochrony praw kobiet wprowadzono dodatkowe akty prawne, m.in. Hindu Succession Act²³ oraz Sarda Act²⁴, które są podwalinami do umacniania pozycji Hindusek w społeczeństwie. Pierwszy z nich zrównuje pozycję kobiet i mężczyzn w kwestii dziedziczenia. Z kolei drugi zakazuje ślubu z osobą poniżej 14. roku życia. Tym samym zabrania funkcjonującej w społeczeństwie indyjskim tradycji zawierania związków małżeńskich przez dzieci, której praktyka sięga XI wieku, kiedy to Indie najeżdżane były przez muzułmańskie oddziały. Hindusi, chcąc chronić swe córki przed samowolą i rozpustą okupantów,

²⁰ Sastra – tekst, który objaśnia i rozwija jakiś temat, mianem tym określa się starożytne hinduistyczne traktaty poruszające tematy filozoficzno-religijne.

²¹ H. Skarbek-Peretjakowicz, *Indie wczoraj i dziś*, Warszawa 1938, s. 129.

²² Tamże, s. 128.

²³ Akt uchwalony w 1956 roku, który kolejność dziedziczenia; poprawka z 2005 roku pozwala kobietą dziedziczyć na równi z mężczyznami.

²⁴ Popularna nazwa *Child Marriage Restraint Act* z 1929 roku, który miał przekreślić małżeństwa zawierane przez dzieci, ustalając minimalny wiek zamążpójścia dla kobiet – 14 lat.

zaczęli wydawać je za mąż już w niemowlęctwie. W konsekwencji, kilkadziesiąt lat po najeździe z północy w Indiach trudno znaleźć panny na wydaniu, gdyż dziewczęta nie były umieszczone w spisie ludności, a w księgach figurowały same mężatki i wdowy. Pomimo zakazu ceremonie dziecięcych zaślubin są praktykowane do dziś, zwłaszcza na obszarach wiejskich. Proceder ten pociąga za sobą poważne konsekwencje społeczne. Po pierwsze, związki małżeńskie zawierane przez dzieci godzą w prawa człowieka oraz uderzają w podstawowe prawo jednostki do wolności wyboru (męża młodej panny młodej wybierają jej rodzice, kierując się przede wszystkim zamożnością danej rodziny i korzyściami finansowymi płynącymi z zawarcia tego związku). Po drugie, wczesne zamążpójście hamuje edukację dziewcząt²⁵, których jedynym zadaniem staje się pomoc rodzinie męża w obowiązkach domowych. Tym samym skazane są na uzależnienie finansowe od zarabiającego mężczyzny. Zjawisko to ma również podłoże ekonomiczne. W biednych rodzinach wydanie małoletniej córki za mąż służy odciążeniu finansowemu rodziny, której nie stać na jej utrzymanie.

Kolejnym problemem jest brak regulacji prawnych w zakresie dopuszczalnego wieku inicjacji seksualnej. W konsekwencji mężatki-dziewczynki (również te poniżej 14. roku życia) zachodzą w ciążę i wiele z nich umiera przy porodzie, gdyż ich młode organizmy nie są przygotowane jeszcze do roli matki. Z braku wystarczającej edukacji, pieniędzy i zgody męża nie mogą stosować żadnej antykoncepcji. Należy również zwrócić uwagę na fakt, iż ceremonia zaręczyn dzieci jest równoznaczna z późniejszym ślubem. W razie śmierci narzeczonego kobieta ta zostaje wdową na całe życie²⁶.

W tradycji hinduskiej wina za śmierć męża spada na żonę, która, jak twierdzą, poprzez brak należytej opieki doprowadziła do jego zgonu. Ten krzywdzący obraz powoduje, iż sytuacja wdów w Indiach jest bardzo trudna. Wdowa w indyjskich wierzeniach oznacza nie-szczęście. Hinduskie prawo zabrania jej powtórnego zamążpójścia,

²⁵ Na tę prawidłowość wskazują statystyki UNICEF, http://www.unicef.org/protection/childmarriage_EarlyMarriageFinal.pdf, 11.11.2013.

²⁶ H. Skarbek-Peretjakowicz, *Indie...*, s. 149.

dlatego w przeszłości palono ją na stosie razem z ciałem jej zmarłego męża (sati)²⁷.

Współcześnie sytuacja wdów jest również trudna. Postrzegane jako zły omen, nie mogą one liczyć na wsparcie rodziny. Często młoda wdowa wyrzucana jest ze swojego domu przez rodzinę męża. Obdarta z godności i braku roli w społeczeństwie musi żebrac, aby przeżyć. Dlatego tak niebezpieczne jest zawieranie związków małżeńskich przez dzieci, których tragiczne konsekwencje dotyczą zwłaszcza kobiety.

Kolejnym problemem, z jakim borykają się Indie, są zabójstwa posagowe. Posag to forma własności, którą kobiety wnoszą ze sobą do rodziny męża. Pomimo iż indyjskie prawo nie pozwala rodzinie męża na przyjmowanie dóbr o charakterze zachęty do małżeństwa w czasie jego trwania i po nim, w kraju nadal kultywuje się tę tradycję²⁸. Kiedy panna młoda staje się żoną, a rodzina pana młodego odbierze posag, przestaje ona być potrzebna. Najczęściej ofiara jest palona żywcem. Jedną z ostatnich ofiar sporów posagowych była 25-letnia ciężarna kobieta, która została zamordowana przez teściów. Do zdarzenia doszło na południowym wschodzie kraju. Bardzo często synom w spaleniu żon pomagają ich matki²⁹. Fakt udziału kobiety w zbrodni wymierzonej przeciwko drugiej uwidocznia problem braku solidarności przedstawicielek tej samej płci w Indiach.

Widoczny konflikt prawa i tradycji leży bez wątpienia u podstaw problemu statusu kobiet w społeczeństwie indyjskim. Słabość egzekwowania prawa w zderzeniu z tradycyjnymi obyczajami dodatkowo ten spór zaostrza. Dychotomia w opisie ról spowodowana jest przede wszystkim tym, że zagadnienie płci nie jest kwestią społeczną, a religijną, i nie można jej rozwiązać wyłącznie przy pomocy nowych praw³⁰.

²⁷ Sati – wierna kobieta, nazwa nadana na cześć bogini Sati, która weszła na stos pogrzebowy swojego męża Siwy.

²⁸ *Kobiety, gender...*, s. 202.

²⁹ <http://kobieta.wp.pl/kat,65524,title,Jedna-kobieta-na-godzine-umiera-w-Indiach-Mordowane-za-posag,wid,15966894,wiadomosc.html?ticaid=11208b>, 14.12.2013.

³⁰ J. Pawlik, SVD, *Uwarunkowania społeczno-kulturowe ...*, s. 26.

Prognozy na przyszłość

Indie to kraj, w którym zagadnienia poszanowania praw człowieka, równości płci i sprawiedliwości społecznej są rzadko podejmowane. Pomimo iż Hinduski sprawowały już urzędy prezydenta i premiera, a wciąż są traktowane jak obywatele drugiej kategorii³¹.

Od momentu nagłośnienia sprawy brutalnie zgwałconej studentki o problemie przemocy seksualnej w Indiach zaczęły donosić zarówno media lokalne i globalne. Ujawniono liczne przypadki bestialskich, zbiorowych gwałtów na kilkuletnich dziewczynkach, a także tysiące napaści seksualnych na turystki, studentki, uczennice szkół podstawowych, emerytki i mieszkające od lat w Indiach cudzoziemki. Głośną sprawą było wznowienie przez Sąd Najwyższy śledztwa dotyczącego 16-letniej dziewczyny, która w 1996 roku przez czterdzieści dni była przetrzymywana w hostelu i gwałcona przez kilkadziesiąt mężczyzn. Jednym z oskarżonych okazał się wiceprzewodniczący izby wyższej parlamentu Pallath J. Kurien.

Bezkarność sprawców i rozmiar problemu zaskoczył światowe media. W celu załagodzenia sytuacji w kraju rząd pospiesznie przygotował akty prawne mające lepiej zabezpieczać prawa kobiet. Niestety, brakuje w nich zmiany przepisów dotyczących odszkodowań dla ofiar przemocy seksualnej. Ponadto, pominięto kwestie wprowadzenia skutecznego systemu rejestrowania skarg, co uniemożliwiłoby ignorowanie przez policję wielu zgłoszeń, jak ma to miejsce obecnie. Przede wszystkim jednak rozporządzenie po raz kolejny dość arbitralnie decyduje, co jest, a co nie jest warte osądzenia. W konsekwencji ofiary przemocy domowej, w tym ataków seksualnych, w których sprawcą jest członek rodziny, pozostają bezbronni. Gwałt małżeński oraz przemoc domowa to ciągle w Indiach problemy przemilczane. Również ofiary napaści ze strony policjantów i żołnierzy nie są uwzględnione w znowelizowanych ustawach. Wynika to z faktu, iż służby mundurowe wciąż nie podlegają jurysdykcji sądów cywilnych.

³¹ Były to: Pratibha Patil (prezydent w latach 2007–2012) i Indira Gandhi (premier w latach 1966–1977 oraz 1980–1984).

Nagłośnienie problemu sytuacji kobiet w Indiach, kraju, w którym co 20 minut dochodzi do napaści na tle seksualnym, jest dopiero początkiem długiego procesu przemian na poziomie państwowym i na szczeblu rodzinnym. Przede wszystkim potrzebne są bardziej zdecydowane działania rządu, nieograniczające się tylko do kreowania nieefektywnych przepisów. Ważne jest również to, aby istniejące już prawa były w należyty sposób egzekwowane, a sprawcy przestępstw ukarani. Działania te przyczyniłyby się do umocnienia pozycji kobiet w społeczeństwie indyjskim, które do tej pory pełnią rolę bezbronnych ofiar.

Kolejnym czynnikiem mogącym wpłynąć na poprawę sytuacji dziewcząt w Indiach jest wzrost współczynnika zatrudnienia kobiet, zwłaszcza w obszarach miejskich (28%). Dzięki temu nie są one ciężarem finansowym dla rodziny, mogą też samodzielnie decydować o swoim losie. Zerwanie kajdan ekonomicznego przywiązania do mężczyzn może stać się przyczynkiem do bezkrwawej rewolucji.

Anna Staniszevska

Conflict of tradition and law. Socio-political women in India at the turn of the XX and XXI century

Recent media reports about the loud process men accused of the brutal rape of a student started a new discussion about the position of women in Indian society. This status at the turn of the twentieth and twenty-first to a large extent still is the result of tensions caused by the clash of tradition and modernity. The aim of this research work is to show the rank of the issue of socio-political women in India at the turn of the century. Article focuses on the determinants that have shaped the contemporary Indian political system and the description of the contemporary Indian society and discuss the major social problems of India. Moreover, analyzes the determinants of religious and regulating the position of women in society. The article seeks to discuss contemporary media events, and analyze the development of problem in the future.

Anna Staniszevska

Status społeczno-polityczny kobiety w Indiach na przełomie XX i XXI wieku – konflikt tradycji i prawa

*Inni nie mogą nam zabrać naszego szacunku dla siebie,
jeśli im go nie oddamy*
M. Ghandi

Wprowadzenie

Ostatnie doniesienia medialne wokół głośnego procesu mężczyzn oskarżonych o brutalny gwałt na studentce rozpoczęły na nowo dyskusję o pozycji kobiety w społeczeństwie indyjskim. Status ten na przełomie XX i XXI w dużym stopniu jest rezultatem napięcia spowodowanego ścieraniem się tradycji i nowoczesności.

Wstrząsające doniesienia z Indii dotyczące brutalnego zgwałcenia młodej kobiety na przedmieściach Delhi, które miały miejsce pod koniec grudnia 2012 roku, zwróciły uwagę krajów zachodnich na problem praw kobiet w społeczeństwie indyjskim. Historia dziewczyny, studentki fizjoterapii, stażystki w jednej z placówek medycznych, która została napadnięta, gdy po pracy wracała do domu, wstrząsnęła opinią publiczną. Kobieta ta ucieleśniała symbol współczesnych Indii: nowej klasy średniej, młodego pokolenia wykształconych

Hindusów, żyjących w dużych miastach, mieszkających w dobrych dzielnicach, niezależnych i mocno stąpających po ziemi. Jej śmierć w wyniku obrażeń odniesionych podczas gwałtu wywołała fale protestów przeciwko łamaniu praw kobiet w Indiach¹.

Z jednej strony Indie to względnie młoda demokracja z bogatymi zasobami surowców i ogromną populacją (w 2009 roku wynosiła 1 173 108 tysięcy mieszkańców, co stanowiło ponad 17% całej populacji świata)². Dzięki temu, że coraz większy nacisk kładzie się w tym państwie na edukację, w ostatnich latach ich pozycja w zglobalizowanym świecie umocniła się. Z drugiej jednak strony wystarczy czytać codzienne gazety, by dostrzec, że obok gospodarczego i politycznego postępu w Indiach istnieje też inna, pełna przemocy rzeczywistość. W tej ciemnej strefie znalazły się zabójstwa posagowe oraz inne przestępstwa wobec kobiet i dziewcząt dokonywane zwykle w obrębie rodziny. Paradoksalnie ogólny poziom przestępczości spada, ale różne kategorie przestępstw wobec kobiet, takie jak: gwałty, molestowanie, napastowanie seksualne, zgony posagowe, porwania, odnotowują wzrost³.

Założeniem badawczym autorki jest ukazanie rangi kwestii statusu społeczno-politycznego kobiet w Indiach na przełomie XX i XXI wieku. Korzystając z dostępnych materiałów źródłowych, dokonana zostanie również próba analizy rozwoju problemu w przyszłości.

Pierwsza część artykułu koncentruje się na determinantach, które ukształtowały współczesny indyjski system polityczny. Druga skupia się na opisie współczesnego indyjskiego społeczeństwa i omówieniu najważniejszych problemów socjalnych Indii. Kolejna poświęcona jest analizie determinantów religijnych i prawnych, regulujących pozycję kobiety w społeczeństwie. Ostatnia zaś stanowi opis współczesnych wydarzeń medialnych odnoszących się

¹ *Indyjskie przebudzenie: pół miliarda kobiet mówi NIE przemocy*, https://amnesty.org.pl/amnesty_blog/?p=848, 12.12.2013.

² *Rocznik statystyki międzynarodowej 2012*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2012, s. 86.

³ A. Sev'er, *Odrzucone córki: ucisk patriarchatu, zabójstwa posagowe, demograficzna asymetria płci i selektywne aborcje w Indiach*, [w:] *Kobiety, gender i globalny rozwój. Wybór tekstów*, red. L. Duggan, N. Wiegiersm, L. Nisonof, s. 198–199.

do zaostrzenia kar za przestępstwa wobec kobiet oraz jest próbą analizy rozwoju problemu w przyszłości.

Znaczenie tradycji we współczesnym społeczeństwie Indii

Indie w sferze kulturowej, religijnej, rasowej oraz kastowej cechują się heterogenicznością, wielorakością i hierarchicznością. Na ich współczesną tradycję polityczną składają się przede wszystkim doświadczenia wyniesione z czasów hinduskich, muzułmańskich i brytyjskich. Ponadto w Indiach wytworzyła się specyficzna struktura polityczna, zwana systemem indo-islamskim. Został on wykształcony jeszcze przed przejściem władzy przez dynastię mongolską. W swoich założeniach kładł silny nacisk na dopasowywanie zasad ustrojowych i norm organizacji społecznej islamu do hinduskich tradycji i obyczajów uznawanych przez przeważającą liczbę Hindusów za swoje. Podstawowe aksjomaty, na których został zbudowany, podobnie jak wcześniejsza społeczno-prawna doktryna hinduizmu, nie stwarzały warunków do adaptacji i rozwijania struktur demokratycznych⁴.

Należy również podkreślić, iż hinduska tradycja polityczna, w odróżnieniu od zachodniej, przetrwała w niezmienionej formie przez siedemnaście stuleci, bo aż do XIX wieku⁵. Ponadto niektóre typowo hinduskie uregulowania prawne życia społecznego zmieniono dopiero na początku lat pięćdziesiątych XX wieku⁶.

Tradycyjny hinduski system polityczny cechowała wszechstronność, polegająca na kontrolowaniu i regulowaniu wszelkich zachowań ludzkich, pozostawiająca niewielki obszar na indywidualizm czy wolność jednostki. Strukturę społeczną tworzyły trzy płaszczyzny: strefa rodziny, społeczności kastowej oraz państwa.

⁴ K. Dębicki, *Konflikt i przemoc w systemie politycznym niepodległych Indii*, Warszawa 2000, s. 52–53.

⁵ Na ten czas datuje się powstanie dwóch eposów Mahabharaty i Ramajany. Zob. L. Frédéric, *Słownik cywilizacji indyjskiej*, red. P. Piekarski, Katowice 1998, s. 11.

⁶ K. Dębicki, *Konflikt i przemoc...*, s. 51.

Współcześnie duża wielopokoleniowa rodzina licząca kilkadziesiąt osób również jest podstawową formą społecznej organizacji w Indiach⁷. Ma to duże przełożenie na zachowanie jednostki, gdyż od urodzenia, począwszy od najniższego szczebla organizacji społecznej, jest ona podporządkowana grupie, w której nie ma miejsca na równość, a o wysokości statusu świadczy wiek i bliskość pokrewieństwa. Duża rodzina jako instytucja konserwatywna wpływa negatywnie na procesy przemian w społeczeństwie. Przede wszystkim dlatego, że wartości przez nią przekazywane najmłodszym pokoleniom przeważnie nie są wartościami pokolenia rodziców, a dziadków⁸. W konsekwencji zatrzymany jest proces przemian w obrębie danej rodziny, co przekłada się na utrudnienie reform na wyższych szczeblach.

Kolejnym poziomem organizacji społecznej w Indiach były kasty, do których każdy człowiek, od momentu urodzenia, automatycznie był przypisywany. Zobowiązany był tym samym do wypełnienia jej funkcji. Wyróżniono cztery kasty (varny): Bramini, Kszatirijowie, Wajśjowie oraz Śurdowie, w obrębie których tworzyło się wiele subkast. Według wierzeń, wymienione kasty powstały z czterech części ciała Stwórcy: ust, ud, rąk i stóp. Najwyższą kastą byli Bramini, do których obowiązków należało uczenie się i nauczanie innych, składanie ofiar oraz przyjmowanie darów. Kszatrijowie cechowali się hojnością, panowaniem nad zmysłami, a do ich zadań należała obrona ludu. Wajśjowie trudnili się rolą, handlem oraz lichwą. Z kolei Śurdowie, jako kasta najniższa, najbiedniejsza oraz najliczniejsza i wszyscy członkowie piątego stanu, znajdującego się poza nawiasem społeczności warnowej, powinni postępować w taki sposób, aby zarówno sobie, jak i innym przypominać, że należą do najpodlejszej części społeczeństwa. Przekładać się to również miało w nadawanych dzieciom imionach, np. u Wajśji miało symbolizować bogactwo, u Śurdów wzgardę.

Należy nadmienić, iż podział klasowy znajdował odzwierciedlenie w zasadach codziennego zachowania, przepisach prawa oraz organizacji państwa. Przekładał się również na wymiar sprawiedliwości.

⁷ A.L. Basham, *Aspects of ancient Indian culture*, London 1970, s. 8.

⁸ K. Dębicki, *Konflikt i przemoc...*, s. 54–55.

W konsekwencji przedstawiciele różnych wari za to samo przewinienie karani byli w różny sposób. Ponadto, na karę śmierci skazani mogli być przedstawiciele każdej kasty – poza braminami. Dodatkowo, kastowość utrwałała w świadomości Hindusów przekonanie o słuszności nierówności istniejących w społeczeństwie, dlatego też niedozwolone były małżeństwa między członkami różnych stanów.

Pomimo iż konstytucja z 1950 roku znosiła podziały kastowe i wprowadzała zakaz przywilejowania przedstawicieli najwyższych kast oraz dyskryminowania nietykalnych, są one ciągle w powszechnej praktyce. Przykład stanowią wszelkiego rodzaju spisy. Każde narodziny są rejestrowane w indyjskich urzędach pod kastowym opisem, w zależności od statusu rodziców. Dychotomia ta jest doskonałym przykładem silnego wpływu tradycyjnych obyczajów na sferę publiczną – nierzadkiego problemu w indyjskim społeczeństwie.

Obraz społeczeństwa Indyjskiego

Analiza problemu statusu kobiet w Indiach nie byłaby jednak w pełni możliwa bez wyraźnego nakreślenia kontekstu społecznego. Liczba problemów socjalnych oraz ich rozmiar jednoznacznie bowiem determinują możliwość przemian.

Religią dominującą w Indiach, z której zaczerpnięto większość tradycji i obyczajów, jest hinduizm. Szacuje się, że jego wyznawcami jest ponad 80% społeczeństwa⁹. W 2001 roku ponad połowa indyjskich mężczyzn była aktywna zawodowo, a kobiet niewiele ponad jedna czwarta. Większość Hindusów (51,7%) zatrudnionych w 2005 roku trudniła się rolnictwem¹⁰.

Pomimo rozbudowanego sektora technologii informatycznych na miarę XXI stulecia społeczeństwo indyjskie jest nadal bardzo konserwatywne. W ich życiu dużą rolę odgrywa tradycja. Warto podkreślić, iż Indie mają świetnie wyedukowaną siłę roboczą, z której usług korzysta współcześnie wiele koncernów zagranicznych. Wprowa-

⁹ Tamże, s. 59.

¹⁰ *Rocznik statystyki międzynarodowej...*, s. 68.

dzenie Nowej Polityki Ekonomicznej (NEP)¹¹ umożliwiło pojawienie się korporacji międzynarodowych w Indiach i nawiązanie ścisłej współpracy z hinduską elitą. Przyczyniło się to do poprawy sytuacji ekonomicznej gospodarstw domowych, zwłaszcza na obszarach miejskich. Z drugiej zaś strony zachodnie korporacje wykorzystując tanią siłę roboczą, jaką łatwo znaleźć pośród spauperyzowanego społeczeństwa indyjskiego¹², pogłębiają nierówności materialne wśród społeczeństwa.

Pomimo coraz lepszej pozycji indyjskiej gospodarki w skali światowej Indie borykają się z wieloma problemami socjalnymi. Według danych z 2005 roku blisko połowa społeczeństwa utrzymuje się za mniej niż 1,25 dolara USA dziennie¹³, a około 300 mln osób żyje poniżej granicy ubóstwa. Niemal połowa dzieci w Indiach jest niedożywiona¹⁴.

W 2011 roku udział procentowy kobiet i mężczyzn w całym społeczeństwie indyjskim wynosił odpowiednio 48,3% i 51,7%, co oznacza, że na 100 mężczyzn w Indiach przypadały 94 kobiety. Dysproporcja ta ma charakter wzrostowy i spowodowana jest procederem selektywnej aborcji płodów żeńskich oraz dzieciobójstwem dziewczynek, dokonywanych zwłaszcza na obszarach wiejskich. Morderstwa odbywają się poprzez podawanie dziecku trujących jagód, pestycydów czy smarownie trucizną skóry matki. Według szacunków Indyjskiego Towarzystwa Lekarskiego rocznie dokonuje się aborcji ok. 5 mln płodów żeńskich¹⁵.

Najbogatsze regiony, położone w północno-zachodniej i północno-centralnej części Indii, charakteryzują się najwyższym poziomem

¹¹ *The New Economic Policy* – w 1991 roku Indie przyjęły zbiór liberalnych i wolnorynkowych zasad ukierunkowanych na liberalizację gospodarki w handlu międzynarodowym.

¹² J. Pawlik, SVD, *Uwarunkowania społeczno-kulturowe systemu politycznego w Indiach*, [w:] *Azja Wschodnia i Azja Południowa w stosunkach międzynarodowych*, red. J. Zajączkowski, s. 20.

¹³ *Rocznik statystyki międzynarodowej...*, s. 68.

¹⁴ *World Bank Global Monitoring Report 2007*, <http://siteresources.worldbank.org/INTGLOMONREP2007/Resources/3413191-1176390231604/1264-FINAL-LO-RES.pdf>, s. 33, 11.01.2014.

¹⁵ *International Center for Research on Women 2004b*, s. 12.

przestępstw wobec kobiet, takich jak: zgony posagowe, przemoc w rodzinie oraz nieprawidłowości w strukturze płci. Z kolei regiony biedniejsze, leżące w południowej i północno-wschodniej części kraju, cieszą się najniższym stopniem przemocy. Słuszna zatem wydaje się konkluzja, iż poziom przemocy wobec Hindusek nie łączy się z ubóstwem, lecz ma związek ze względnym wzrostem zamożności w regionie¹⁶.

Problem statusu kobiet w Indiach

Na gruncie konfliktu tradycji i prawa osadzona jest kwestia statusu kobiety we współczesnych Indiach. Sprzeczny opis hierarchii ról przynależnych danej płci możemy odnaleźć w pismach hinduistycznych. Przepisy prawa zawarte w Wedzie¹⁷, świętej księdze hinduizmu, wyróżniają cztery etapy w życiu mężczyzn: ucznia (okres kształcenia), pana domu (założenie rodziny), pustelnika leśnego (gdy doczeka, aż jego męski potomek wykształci się i założy własną rodzinę) oraz wędrownego ascety. Natomiast jedyną dojrzałą częścią życia kobiety jest małżeństwo¹⁸. Kobieta w chwili wyjścia za mąż odchodzi z domu i zaczyna przynależność wyłącznie do rodziny męża. Dlatego też niezamężne kobiety stają się obiektem kpin i wyzwisk ze strony rodziny. Pozostając bez własnego domu, pieniędzy i czci, jaka się należy matkom, wyrzucane są na margines społeczeństwa. Z tego właśnie powodu staropanieństwo jest największym nieszczęściem dla Hinduski, bowiem dopiero zamążpójście i posiadanie potomstwa przyporządkowuje należne jej miejsce w społeczeństwie: rolę matki i żony. Zatem ślub dla indyjskiej kobiety oznacza początek lub koniec jej życia¹⁹, które skupia się przede wszystkim na prowadzeniu domu i obowiązkach rodzinnych.

¹⁶ *Kobiety, gender...*, s. 205.

¹⁷ Wedy to najważniejsza święta księga Indii. Zawiera zapis nauk hinduskich, zawierający wiedzę duchową okalającą wszystkie aspekty ludzkiego życia.

¹⁸ J. Pawlik, SVD, *Uwarunkowania...*, s. 23.

¹⁹ Tamże, s. 125.

Ponadto, według zapisów Weddy i Sastra²⁰, celem życia niewiasty jest zbawienie mężczyzny. Księgi mianują ją strażniczką wszystkich jego cnót. Powinnością kobiety jest tłumienie w zarodku ułomności moralnych swojego męża, a cierpienia, jakich zazna za życia Hindusa, uszlachetniają jej duszę. Dodatkowo, to kobieta zobowiązana jest bacznie pilnować swoich uczynków, tak aby jakimś czynem nie popsuć swojej moralności.

Z drugiej jednak strony zapisy świętej księgi Sastra odmawiają niewieście człowieczeństwa, czego wyrazem jest ugruntowane przekonanie, zwłaszcza na obszarach wiejskich, że w hierarchii społecznej „kobieta jest siedem stopni poniżej mężczyzny, o trzy poniżej wielbłąda i o jeden od świni”²¹. Zatem choć kobieta jest zrównana mężczyźnie, a dzięki zapisom świętych ksiąg postrzegana jest jako ta, którą cechuje wyższość moralna i nakaz odegrania ważnego posłannictwa na ziemi, to pokutuje równocześnie przeświadczenie o niższości jej gatunku i zależność od mężczyzny²².

Zapisy konstytucji z 1950 roku gwarantują równouprawnienie obu płci oraz pełnię praw i swobód obywatelskich. Dla lepszej ochrony praw kobiet wprowadzono dodatkowe akty prawne, m.in. Hindu Succession Act²³ oraz Sarda Act²⁴, które są podwalinami do umacniania pozycji Hindusek w społeczeństwie. Pierwszy z nich zrównuje pozycję kobiet i mężczyzn w kwestii dziedziczenia. Z kolei drugi zakazuje ślubu z osobą poniżej 14. roku życia. Tym samym zabrania funkcjonującej w społeczeństwie indyjskim tradycji zawierania związków małżeńskich przez dzieci, której praktyka sięga XI wieku, kiedy to Indie najeżdżane były przez muzułmańskie oddziały. Hindusi, chcąc chronić swe córki przed samowolą i rozpustą okupantów,

²⁰ Sastra – tekst, który objaśnia i rozwija jakiś temat, mianem tym określa się starożytne hinduistyczne traktaty poruszające tematy filozoficzno-religijne.

²¹ H. Skarbek-Peretjakowicz, *Indie wczoraj i dziś*, Warszawa 1938, s. 129.

²² Tamże, s. 128.

²³ Akt uchwalony w 1956 roku, który kolejność dziedziczenia; poprawka z 2005 roku pozwala kobietą dziedziczyć na równi z mężczyznami.

²⁴ Popularna nazwa *Child Marriage Restraint Act* z 1929 roku, który miał przekreślić małżeństwa zawierane przez dzieci, ustalając minimalny wiek zamążpójścia dla kobiet – 14 lat.

zaczęli wydawać je za mąż już w niemowlęctwie. W konsekwencji, kilkadziesiąt lat po najeździe z północy w Indiach trudno znaleźć panny na wydaniu, gdyż dziewczęta nie były umieszczone w spisie ludności, a w księgach figurowały same mężatki i wdowy. Pomimo zakazu ceremonie dziecięcych zaślubin są praktykowane do dziś, zwłaszcza na obszarach wiejskich. Proceder ten pociąga za sobą poważne konsekwencje społeczne. Po pierwsze, związki małżeńskie zawierane przez dzieci godzą w prawa człowieka oraz uderzają w podstawowe prawo jednostki do wolności wyboru (męża młodej panny młodej wybierają jej rodzice, kierując się przede wszystkim zamożnością danej rodziny i korzyściami finansowymi płynącymi z zawarcia tego związku). Po drugie, wczesne zamążpójście hamuje edukację dziewcząt²⁵, których jedynym zadaniem staje się pomoc rodzinie męża w obowiązkach domowych. Tym samym skazane są na uzależnienie finansowe od zarabiającego mężczyzny. Zjawisko to ma również podłoże ekonomiczne. W biednych rodzinach wydanie małoletniej córki za mąż służy odciążeniu finansowemu rodziny, której nie stać na jej utrzymanie.

Kolejnym problemem jest brak regulacji prawnych w zakresie dopuszczalnego wieku inicjacji seksualnej. W konsekwencji mężatki-dziewczynki (również te poniżej 14. roku życia) zachodzą w ciążę i wiele z nich umiera przy porodzie, gdyż ich młode organizmy nie są przygotowane jeszcze do roli matki. Z braku wystarczającej edukacji, pieniędzy i zgody męża nie mogą stosować żadnej antykoncepcji. Należy również zwrócić uwagę na fakt, iż ceremonia zaręczyn dzieci jest równoznaczna z późniejszym ślubem. W razie śmierci narzeczonego kobieta ta zostaje wdową na całe życie²⁶.

W tradycji hinduskiej wina za śmierć męża spada na żonę, która, jak twierdzą, poprzez brak należytej opieki doprowadziła do jego zgonu. Ten krzywdzący obraz powoduje, iż sytuacja wdów w Indiach jest bardzo trudna. Wdowa w indyjskich wierzeniach oznacza nieszczęście. Hinduskie prawo zabrania jej powtórnego zamążpójścia,

²⁵ Na tę prawidłowość wskazują statystyki UNICEF, http://www.unicef.org/protection/childmarriage_EarlyMarriageFinal.pdf, 11.11.2013.

²⁶ H. Skarbek-Peretjakowicz, *Indie...*, s. 149.

dlatego w przeszłości palono ją na stosie razem z ciałem jej zmarłego męża (sati)²⁷.

Współcześnie sytuacja wdów jest również trudna. Postrzegane jako zły omen, nie mogą one liczyć na wsparcie rodziny. Często młoda wdowa wyrzucana jest ze swojego domu przez rodzinę męża. Obdarta z godności i braku roli w społeczeństwie musi żebrac, aby przeżyć. Dlatego tak niebezpieczne jest zawieranie związków małżeńskich przez dzieci, których tragiczne konsekwencje dotyczą zwłaszcza kobiety.

Kolejnym problemem, z jakim borykają się Indie, są zabójstwa posagowe. Posag to forma własności, którą kobiety wnoszą ze sobą do rodziny męża. Pomimo iż indyjskie prawo nie pozwala rodzinie męża na przyjmowanie dóbr o charakterze zachęty do małżeństwa w czasie jego trwania i po nim, w kraju nadal kultywuje się tę tradycję²⁸. Kiedy panna młoda staje się żoną, a rodzina pana młodego odbierze posag, przestaje ona być potrzebna. Najczęściej ofiara jest palona żywcem. Jedną z ostatnich ofiar sporów posagowych była 25-letnia ciężarna kobieta, która została zamordowana przez teściów. Do zdarzenia doszło na południowym wschodzie kraju. Bardzo często synom w spaleniu żon pomagają ich matki²⁹. Fakt udziału kobiety w zbrodni wymierzonej przeciwko drugiej uwidocznia problem braku solidarności przedstawicielek tej samej płci w Indiach.

Widoczny konflikt prawa i tradycji leży bez wątpienia u podstaw problemu statusu kobiet w społeczeństwie indyjskim. Słabość egzekwowania prawa w zderzeniu z tradycyjnymi obyczajami dodatkowo ten spór zaostrza. Dychotomia w opisie ról spowodowana jest przede wszystkim tym, że zagadnienie płci nie jest kwestią społeczną, a religijną, i nie można jej rozwiązać wyłącznie przy pomocy nowych praw³⁰.

²⁷ Sati – wierna kobieta, nazwa nadana na cześć bogini Sati, która weszła na stos pogrzebowy swojego męża Siwy.

²⁸ *Kobiety, gender...*, s. 202.

²⁹ <http://kobieta.wp.pl/kat,65524,title,Jedna-kobieta-na-godzine-umiera-w-Indiach-Mordowane-za-posag,wid,15966894,wiadomosc.html?ticaid=11208b>, 14.12.2013.

³⁰ J. Pawlik, SVD, *Uwarunkowania społeczno-kulturowe ...*, s. 26.

Prognozy na przyszłość

Indie to kraj, w którym zagadnienia poszanowania praw człowieka, równości płci i sprawiedliwości społecznej są rzadko podejmowane. Pomimo iż Hinduski sprawowały już urzędy prezydenta i premiera, a wciąż są traktowane jak obywatele drugiej kategorii³¹.

Od momentu nagłośnienia sprawy brutalnie zgwałconej studentki o problemie przemocy seksualnej w Indiach zaczęły donosić zarówno media lokalne i globalne. Ujawniono liczne przypadki bestialskich, zbiorowych gwałtów na kilkuletnich dziewczynkach, a także tysiące napaści seksualnych na turystki, studentki, uczennice szkół podstawowych, emerytki i mieszkające od lat w Indiach cudzoziemki. Głośną sprawą było wznowienie przez Sąd Najwyższy śledztwa dotyczącego 16-letniej dziewczyny, która w 1996 roku przez czterdzieści dni była przetrzymywana w hostelu i gwałcona przez kilkadziesiąt mężczyzn. Jednym z oskarżonych okazał się wiceprzewodniczący izby wyższej parlamentu Pallath J. Kurien.

Bezkarność sprawców i rozmiar problemu zaskoczył światowe media. W celu załagodzenia sytuacji w kraju rząd pospiesznie przygotował akty prawne mające lepiej zabezpieczać prawa kobiet. Niestety, brakuje w nich zmiany przepisów dotyczących odszkodowań dla ofiar przemocy seksualnej. Ponadto, pominięto kwestie wprowadzenia skutecznego systemu rejestrowania skarg, co uniemożliwiłoby ignorowanie przez policję wielu zgłoszeń, jak ma to miejsce obecnie. Przede wszystkim jednak rozporządzenie po raz kolejny dość arbitralnie decyduje, co jest, a co nie jest warte osądzenia. W konsekwencji ofiary przemocy domowej, w tym ataków seksualnych, w których sprawcą jest członek rodziny, pozostają bezbronni. Gwałt małżeński oraz przemoc domowa to ciągle w Indiach problemy przemilczane. Również ofiary napaści ze strony policjantów i żołnierzy nie są uwzględnione w znowelizowanych ustawach. Wynika to z faktu, iż służby mundurowe wciąż nie podlegają jurysdykcji sądów cywilnych.

³¹ Były to: Pratibha Patil (prezydent w latach 2007–2012) i Indira Gandhi (premier w latach 1966–1977 oraz 1980–1984).

Nagłośnienie problemu sytuacji kobiet w Indiach, kraju, w którym co 20 minut dochodzi do napaści na tle seksualnym, jest dopiero początkiem długiego procesu przemian na poziomie państwowym i na szczeblu rodzinnym. Przede wszystkim potrzebne są bardziej zdecydowane działania rządu, nieograniczające się tylko do kreowania nieefektywnych przepisów. Ważne jest również to, aby istniejące już prawa były w należyty sposób egzekwowane, a sprawcy przestępstw ukarani. Działania te przyczyniłyby się do umocnienia pozycji kobiet w społeczeństwie indyjskim, które do tej pory pełnią rolę bezbronnych ofiar.

Kolejnym czynnikiem mogącym wpłynąć na poprawę sytuacji dziewcząt w Indiach jest wzrost współczynnika zatrudnienia kobiet, zwłaszcza w obszarach miejskich (28%). Dzięki temu nie są one ciężarem finansowym dla rodziny, mogą też samodzielnie decydować o swoim losie. Zerwanie kajdan ekonomicznego przywiązania do mężczyzn może stać się przyczynkiem do bezkrwawej rewolucji.

Anna Staniszevska

Conflict of tradition and law. Socio-political women in India at the turn of the XX and XXI century

Recent media reports about the loud process men accused of the brutal rape of a student started a new discussion about the position of women in Indian society. This status at the turn of the twentieth and twenty-first to a large extent still is the result of tensions caused by the clash of tradition and modernity. The aim of this research work is to show the rank of the issue of socio-political women in India at the turn of the century. Article focuses on the determinants that have shaped the contemporary Indian political system and the description of the contemporary Indian society and discuss the major social problems of India. Moreover, analyzes the determinants of religious and regulating the position of women in society. The article seeks to discuss contemporary media events, and analyze the development of problem in the future.

Anna Staniszevska

Status społeczno-polityczny kobiety w Indiach na przełomie XX i XXI wieku – konflikt tradycji i prawa

*Inni nie mogą nam zabrać naszego szacunku dla siebie,
jeśli im go nie oddamy*
M. Ghandi

Wprowadzenie

Ostatnie doniesienia medialne wokół głośnego procesu mężczyzn oskarżonych o brutalny gwałt na studentce rozpoczęły na nowo dyskusję o pozycji kobiety w społeczeństwie indyjskim. Status ten na przełomie XX i XXI w dużym stopniu jest rezultatem napięcia spowodowanego ścieraniem się tradycji i nowoczesności.

Wstrząsające doniesienia z Indii dotyczące brutalnego zgwałcenia młodej kobiety na przedmieściach Delhi, które miały miejsce pod koniec grudnia 2012 roku, zwróciły uwagę krajów zachodnich na problem praw kobiet w społeczeństwie indyjskim. Historia dziewczyny, studentki fizjoterapii, stażystki w jednej z placówek medycznych, która została napadnięta, gdy po pracy wracała do domu, wstrząsnęła opinią publiczną. Kobieta ta ucieleśniała symbol współczesnych Indii: nowej klasy średniej, młodego pokolenia wykształconych

Hindusów, żyjących w dużych miastach, mieszkających w dobrych dzielnicach, niezależnych i mocno stąpających po ziemi. Jej śmierć w wyniku obrażeń odniesionych podczas gwałtu wywołała fale protestów przeciwko łamaniu praw kobiet w Indiach¹.

Z jednej strony Indie to względnie młoda demokracja z bogatymi zasobami surowców i ogromną populacją (w 2009 roku wynosiła 1 173 108 tysięcy mieszkańców, co stanowiło ponad 17% całej populacji świata)². Dzięki temu, że coraz większy nacisk kładzie się w tym państwie na edukację, w ostatnich latach ich pozycja w zglobalizowanym świecie umocniła się. Z drugiej jednak strony wystarczy czytać codzienne gazety, by dostrzec, że obok gospodarczego i politycznego postępu w Indiach istnieje też inna, pełna przemocy rzeczywistość. W tej ciemnej strefie znalazły się zabójstwa posagowe oraz inne przestępstwa wobec kobiet i dziewcząt dokonywane zwykle w obrębie rodziny. Paradoksalnie ogólny poziom przestępczości spada, ale różne kategorie przestępstw wobec kobiet, takie jak: gwałty, molestowanie, napastowanie seksualne, zgony posagowe, porwania, odnotowują wzrost³.

Założeniem badawczym autorki jest ukazanie rangi kwestii statusu społeczno-politycznego kobiet w Indiach na przełomie XX i XXI wieku. Korzystając z dostępnych materiałów źródłowych, dokonana zostanie również próba analizy rozwoju problemu w przyszłości.

Pierwsza część artykułu koncentruje się na determinantach, które ukształtowały współczesny indyjski system polityczny. Druga skupia się na opisie współczesnego indyjskiego społeczeństwa i omówieniu najważniejszych problemów socjalnych Indii. Kolejna poświęcona jest analizie determinantów religijnych i prawnych, regulujących pozycję kobiety w społeczeństwie. Ostatnia zaś stanowi opis współczesnych wydarzeń medialnych odnoszących się

¹ *Indyjskie przebudzenie: pół miliarda kobiet mówi NIE przemocy*, https://amnesty.org.pl/amnesty_blog/?p=848, 12.12.2013.

² *Rocznik statystyki międzynarodowej 2012*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2012, s. 86.

³ A. Sev'er, *Odrzucone córki: ucisk patriarchatu, zabójstwa posagowe, demograficzna asymetria płci i selektywne aborcje w Indiach*, [w:] *Kobiety, gender i globalny rozwój. Wybór tekstów*, red. L. Duggan, N. Wiegiersm, L. Nisonof, s. 198–199.

do zaostrzenia kar za przestępstwa wobec kobiet oraz jest próbą analizy rozwoju problemu w przyszłości.

Znaczenie tradycji we współczesnym społeczeństwie Indii

Indie w sferze kulturowej, religijnej, rasowej oraz kastowej cechują się heterogenicznością, wielorakością i hierarchicznością. Na ich współczesną tradycję polityczną składają się przede wszystkim doświadczenia wyniesione z czasów hinduskich, muzułmańskich i brytyjskich. Ponadto w Indiach wytworzyła się specyficzna struktura polityczna, zwana systemem indo-islamskim. Został on wykształcony jeszcze przed przejściem władzy przez dynastię mongolską. W swoich założeniach kładł silny nacisk na dopasowywanie zasad ustrojowych i norm organizacji społecznej islamu do hinduskich tradycji i obyczajów uznawanych przez przeważającą liczbę Hindusów za swoje. Podstawowe aksjomaty, na których został zbudowany, podobnie jak wcześniejsza społeczno-prawna doktryna hinduizmu, nie stwarzały warunków do adaptacji i rozwijania struktur demokratycznych⁴.

Należy również podkreślić, iż hinduska tradycja polityczna, w odróżnieniu od zachodniej, przetrwała w niezmienionej formie przez siedemnaście stuleci, bo aż do XIX wieku⁵. Ponadto niektóre typowo hinduskie uregulowania prawne życia społecznego zmieniono dopiero na początku lat pięćdziesiątych XX wieku⁶.

Tradycyjny hinduski system polityczny cechowała wszechstronność, polegająca na kontrolowaniu i regulowaniu wszelkich zachowań ludzkich, pozostawiająca niewielki obszar na indywidualizm czy wolność jednostki. Strukturę społeczną tworzyły trzy płaszczyzny: strefa rodziny, społeczności kastowej oraz państwa.

⁴ K. Dębicki, *Konflikt i przemoc w systemie politycznym niepodległych Indii*, Warszawa 2000, s. 52–53.

⁵ Na ten czas datuje się powstanie dwóch eposów Mahabharaty i Ramajany. Zob. L. Frédéric, *Słownik cywilizacji indyjskiej*, red. P. Piekarski, Katowice 1998, s. 11.

⁶ K. Dębicki, *Konflikt i przemoc...*, s. 51.

Współcześnie duża wielopokoleniowa rodzina licząca kilkadziesiąt osób również jest podstawową formą społecznej organizacji w Indiach⁷. Ma to duże przełożenie na zachowanie jednostki, gdyż od urodzenia, począwszy od najniższego szczebla organizacji społecznej, jest ona podporządkowana grupie, w której nie ma miejsca na równość, a o wysokości statusu świadczy wiek i bliskość pokrewieństwa. Duża rodzina jako instytucja konserwatywna wpływa negatywnie na procesy przemian w społeczeństwie. Przede wszystkim dlatego, że wartości przez nią przekazywane najmłodszym pokoleniom przeważnie nie są wartościami pokolenia rodziców, a dziadków⁸. W konsekwencji zatrzymany jest proces przemian w obrębie danej rodziny, co przekłada się na utrudnienie reform na wyższych szczeblach.

Kolejnym poziomem organizacji społecznej w Indiach były kasty, do których każdy człowiek, od momentu urodzenia, automatycznie był przypisywany. Zobowiązany był tym samym do wypełnienia jej funkcji. Wyróżniono cztery kasty (varny): Bramini, Kszatirijowie, Wajśjowie oraz Śurdowie, w obrębie których tworzyło się wiele subkast. Według wierzeń, wymienione kasty powstały z czterech części ciała Stwórcy: ust, ud, rąk i stóp. Najwyższą kastą byli Bramini, do których obowiązków należało uczenie się i nauczanie innych, składanie ofiar oraz przyjmowanie darów. Kszatrijowie cechowali się hojnością, panowaniem nad zmysłami, a do ich zadań należała obrona ludu. Wajśjowie trudnili się rolą, handlem oraz lichwą. Z kolei Śurdowie, jako kasta najniższa, najbiedniejsza oraz najliczniejsza i wszyscy członkowie piątego stanu, znajdującego się poza nawiasem społeczności warnowej, powinni postępować w taki sposób, aby zarówno sobie, jak i innym przypominać, że należą do najpodlejszej części społeczeństwa. Przekładać się to również miało w nadawanych dzieciom imionach, np. u Wajśji miało symbolizować bogactwo, u Śurdów wzgardę.

Należy nadmienić, iż podział klasowy znajdował odzwierciedlenie w zasadach codziennego zachowania, przepisach prawa oraz organizacji państwa. Przekładał się również na wymiar sprawiedliwości.

⁷ A.L. Basham, *Aspects of ancient Indian culture*, London 1970, s. 8.

⁸ K. Dębicki, *Konflikt i przemoc...*, s. 54–55.

W konsekwencji przedstawiciele różnych wam za to samo przewinienie karani byli w różny sposób. Ponadto, na karę śmierci skazani mogli być przedstawiciele każdej kasty – poza braminami. Dodatkowo, kastowość utrwaliła w świadomości Hindusów przekonanie o słuszności nierówności istniejących w społeczeństwie, dlatego też niedozwolone były małżeństwa między członkami różnych stanów.

Pomimo iż konstytucja z 1950 roku znosiła podziały kastowe i wprowadzała zakaz przywilejowania przedstawicieli najwyższych kast oraz dyskryminowania nietykalnych, są one ciągle w powszechnej praktyce. Przykład stanowią wszelkiego rodzaju spisy. Każde narodziny są rejestrowane w indyjskich urzędach pod kastowym opisem, w zależności od statusu rodziców. Dychotomia ta jest doskonałym przykładem silnego wpływu tradycyjnych obyczajów na sferę publiczną – nierzadkiego problemu w indyjskim społeczeństwie.

Obraz społeczeństwa Indyjskiego

Analiza problemu statusu kobiet w Indiach nie byłaby jednak w pełni możliwa bez wyraźnego nakreślenia kontekstu społecznego. Liczba problemów socjalnych oraz ich rozmiar jednoznacznie bowiem determinują możliwość przemian.

Religią dominującą w Indiach, z której zaczerpnięto większość tradycji i obyczajów, jest hinduizm. Szacuje się, że jego wyznawcami jest ponad 80% społeczeństwa⁹. W 2001 roku ponad połowa indyjskich mężczyzn była aktywna zawodowo, a kobiet niewiele ponad jedna czwarta. Większość Hindusów (51,7%) zatrudnionych w 2005 roku trudniła się rolnictwem¹⁰.

Pomimo rozbudowanego sektora technologii informatycznych na miarę XXI stulecia społeczeństwo indyjskie jest nadal bardzo konserwatywne. W ich życiu dużą rolę odgrywa tradycja. Warto podkreślić, iż Indie mają świetnie wyedukowaną siłę roboczą, z której usług korzysta współcześnie wiele koncernów zagranicznych. Wprowa-

⁹ Tamże, s. 59.

¹⁰ *Rocznik statystyki międzynarodowej...*, s. 68.

dzenie Nowej Polityki Ekonomicznej (NEP)¹¹ umożliwiło pojawienie się korporacji międzynarodowych w Indiach i nawiązanie ścisłej współpracy z hinduską elitą. Przyczyniło się to do poprawy sytuacji ekonomicznej gospodarstw domowych, zwłaszcza na obszarach miejskich. Z drugiej zaś strony zachodnie korporacje wykorzystując tanią siłę roboczą, jaką łatwo znaleźć pośród spauperyzowanego społeczeństwa indyjskiego¹², pogłębiają nierówności materialne wśród społeczeństwa.

Pomimo coraz lepszej pozycji indyjskiej gospodarki w skali światowej Indie borykają się z wieloma problemami socjalnymi. Według danych z 2005 roku blisko połowa społeczeństwa utrzymuje się za mniej niż 1,25 dolara USA dziennie¹³, a około 300 mln osób żyje poniżej granicy ubóstwa. Niemal połowa dzieci w Indiach jest niedożywiona¹⁴.

W 2011 roku udział procentowy kobiet i mężczyzn w całym społeczeństwie indyjskim wynosił odpowiednio 48,3% i 51,7%, co oznacza, że na 100 mężczyzn w Indiach przypadały 94 kobiety. Dysproporcja ta ma charakter wzrostowy i spowodowana jest procederem selektywnej aborcji płodów żeńskich oraz dzieciobójstwem dziewczynek, dokonywanych zwłaszcza na obszarach wiejskich. Morderstwa odbywają się poprzez podawanie dziecku trujących jagód, pestycydów czy smarownie trucizną skóry matki. Według szacunków Indyjskiego Towarzystwa Lekarskiego rocznie dokonuje się aborcji ok. 5 mln płodów żeńskich¹⁵.

Najbogatsze regiony, położone w północno-zachodniej i północno-centralnej części Indii, charakteryzują się najwyższym poziomem

¹¹ *The New Economic Policy* – w 1991 roku Indie przyjęły zbiór liberalnych i wolnorynkowych zasad ukierunkowanych na liberalizację gospodarki w handlu międzynarodowym.

¹² J. Pawlik, SVD, *Uwarunkowania społeczno-kulturowe systemu politycznego w Indiach*, [w:] *Azja Wschodnia i Azja Południowa w stosunkach międzynarodowych*, red. J. Zajączkowski, s. 20.

¹³ *Rocznik statystyki międzynarodowej...*, s. 68.

¹⁴ *World Bank Global Monitoring Report 2007*, <http://siteresources.worldbank.org/INTGLOMONREP2007/Resources/3413191-1176390231604/1264-FINAL-LO-RES.pdf>, s. 33, 11.01.2014.

¹⁵ *International Center for Research on Women 2004b*, s. 12.

przestępstw wobec kobiet, takich jak: zgony posagowe, przemoc w rodzinie oraz nieprawidłowości w strukturze płci. Z kolei regiony biedniejsze, leżące w południowej i północno-wschodniej części kraju, cieszą się najniższym stopniem przemocy. Słuszna zatem wydaje się konkluzja, iż poziom przemocy wobec Hindusek nie łączy się z ubóstwem, lecz ma związek ze względnym wzrostem zamożności w regionie¹⁶.

Problem statusu kobiet w Indiach

Na gruncie konfliktu tradycji i prawa osadzona jest kwestia statusu kobiety we współczesnych Indiach. Sprzeczny opis hierarchii ról przynależnych danej płci możemy odnaleźć w pismach hinduistycznych. Przepisy prawa zawarte w Wedzie¹⁷, świętej księdze hinduizmu, wyróżniają cztery etapy w życiu mężczyzn: ucznia (okres kształcenia), pana domu (założenie rodziny), pustelnika leśnego (gdy doczeka, aż jego męski potomek wykształci się i założy własną rodzinę) oraz wędrownego ascety. Natomiast jedyną dojrzałą częścią życia kobiety jest małżeństwo¹⁸. Kobieta w chwili wyjścia za mąż odchodzi z domu i zaczyna przynależność wyłącznie do rodziny męża. Dlatego też niezamężne kobiety stają się obiektem kpin i wyzwisk ze strony rodziny. Pozostając bez własnego domu, pieniędzy i czci, jaka się należy matkom, wyrzucane są na margines społeczeństwa. Z tego właśnie powodu staropanieństwo jest największym nieszczęściem dla Hinduski, bowiem dopiero zamążpójście i posiadanie potomstwa przyporządkowuje należne jej miejsce w społeczeństwie: rolę matki i żony. Zatem ślub dla indyjskiej kobiety oznacza początek lub koniec jej życia¹⁹, które skupia się przede wszystkim na prowadzeniu domu i obowiązkach rodzinnych.

¹⁶ *Kobiety, gender...*, s. 205.

¹⁷ Wedy to najważniejsza święta księga Indii. Zawiera zapis nauk hinduskich, zawierający wiedzę duchową okalającą wszystkie aspekty ludzkiego życia.

¹⁸ J. Pawlik, SVD, *Uwarunkowania...*, s. 23.

¹⁹ Tamże, s. 125.

Ponadto, według zapisów Weddy i Sastra²⁰, celem życia niewiasty jest zbawienie mężczyzny. Księgi mianują ją strażniczką wszystkich jego cnót. Powinnością kobiety jest tłumienie w zarodku ułomności moralnych swojego męża, a cierpienia, jakich zazna za życia Hinduska, uszlachetniają jej duszę. Dodatkowo, to kobieta zobowiązana jest bacznie pilnować swoich uczynków, tak aby jakimś czynem nie popsuć swojej moralności.

Z drugiej jednak strony zapisy świętej księgi Sastra odmawiają niewieście człowieczeństwa, czego wyrazem jest ugruntowane przekonanie, zwłaszcza na obszarach wiejskich, że w hierarchii społecznej „kobieta jest siedem stopni poniżej mężczyzny, o trzy poniżej wielbłąda i o jeden od świni”²¹. Zatem choć kobieta jest zrównana mężczyźnie, a dzięki zapisom świętych ksiąg postrzegana jest jako ta, którą cechuje wyższość moralna i nakaz odegrania ważnego posłannictwa na ziemi, to pokutuje równocześnie przeświadczenie o niższości jej gatunku i zależność od mężczyzny²².

Zapisy konstytucji z 1950 roku gwarantują równouprawnienie obu płci oraz pełnię praw i swobód obywatelskich. Dla lepszej ochrony praw kobiet wprowadzono dodatkowe akty prawne, m.in. Hindu Succession Act²³ oraz Sarda Act²⁴, które są podwalinami do umacniania pozycji Hindusek w społeczeństwie. Pierwszy z nich zrównuje pozycję kobiet i mężczyzn w kwestii dziedziczenia. Z kolei drugi zakazuje ślubu z osobą poniżej 14. roku życia. Tym samym zabrania funkcjonującej w społeczeństwie indyjskim tradycji zawierania związków małżeńskich przez dzieci, której praktyka sięga XI wieku, kiedy to Indie najeżdżane były przez muzułmańskie oddziały. Hindusi, chcąc chronić swe córki przed samowolą i rozpustą okupantów,

²⁰ Sastra – tekst, który objaśnia i rozwija jakiś temat, mianem tym określa się starożytne hinduistyczne traktaty poruszające tematy filozoficzno-religijne.

²¹ H. Skarbek-Peretjakowicz, *Indie wczoraj i dziś*, Warszawa 1938, s. 129.

²² Tamże, s. 128.

²³ Akt uchwalony w 1956 roku, który kolejność dziedziczenia; poprawka z 2005 roku pozwala kobietą dziedziczyć na równi z mężczyznami.

²⁴ Popularna nazwa *Child Marriage Restraint Act* z 1929 roku, który miał przekreślić małżeństwa zawierane przez dzieci, ustalając minimalny wiek zamążpójścia dla kobiet – 14 lat.

zaczęli wydawać je za mąż już w niemowlęctwie. W konsekwencji, kilkadziesiąt lat po najeździe z północy w Indiach trudno znaleźć panny na wydaniu, gdyż dziewczęta nie były umieszczone w spisie ludności, a w księgach figurowały same mężatki i wdowy. Pomimo zakazu ceremonie dziecięcych zaślubin są praktykowane do dziś, zwłaszcza na obszarach wiejskich. Proceder ten pociąga za sobą poważne konsekwencje społeczne. Po pierwsze, związki małżeńskie zawierane przez dzieci godzą w prawa człowieka oraz uderzają w podstawowe prawo jednostki do wolności wyboru (męża młodej panny młodej wybierają jej rodzice, kierując się przede wszystkim zamożnością danej rodziny i korzyściami finansowymi płynącymi z zawarcia tego związku). Po drugie, wczesne zamążpójście hamuje edukację dziewcząt²⁵, których jedynym zadaniem staje się pomoc rodzinie męża w obowiązkach domowych. Tym samym skazane są na uzależnienie finansowe od zarabiającego mężczyzny. Zjawisko to ma również podłoże ekonomiczne. W biednych rodzinach wydanie małoletniej córki za mąż służy odciążeniu finansowemu rodziny, której nie stać na jej utrzymanie.

Kolejnym problemem jest brak regulacji prawnych w zakresie dopuszczalnego wieku inicjacji seksualnej. W konsekwencji mężatki-dziewczynki (również te poniżej 14. roku życia) zachodzą w ciążę i wiele z nich umiera przy porodzie, gdyż ich młode organizmy nie są przygotowane jeszcze do roli matki. Z braku wystarczającej edukacji, pieniędzy i zgody męża nie mogą stosować żadnej antykoncepcji. Należy również zwrócić uwagę na fakt, iż ceremonia zaręczyn dzieci jest równoznaczna z późniejszym ślubem. W razie śmierci narzeczonego kobieta ta zostaje wdową na całe życie²⁶.

W tradycji hinduskiej wina za śmierć męża spada na żonę, która, jak twierdzą, poprzez brak należytej opieki doprowadziła do jego zgonu. Ten krzywdzący obraz powoduje, iż sytuacja wdów w Indiach jest bardzo trudna. Wdowa w indyjskich wierzeniach oznacza nieszczęście. Hinduskie prawo zabrania jej powtórnego zamążpójścia,

²⁵ Na tę prawidłowość wskazują statystyki UNICEF, http://www.unicef.org/protection/childmarriage_EarlyMarriageFinal.pdf, 11.11.2013.

²⁶ H. Skarbek-Peretjakowicz, *Indie...*, s. 149.

dlatego w przeszłości palono ją na stosie razem z ciałem jej zmarłego męża (sati)²⁷.

Współcześnie sytuacja wdów jest również trudna. Postrzegane jako zły omen, nie mogą one liczyć na wsparcie rodziny. Często młoda wdowa wyrzucana jest ze swojego domu przez rodzinę męża. Obdarta z godności i braku roli w społeczeństwie musi żebrac, aby przeżyć. Dlatego tak niebezpieczne jest zawieranie związków małżeńskich przez dzieci, których tragiczne konsekwencje dotyczą zwłaszcza kobiety.

Kolejnym problemem, z jakim borykają się Indie, są zabójstwa posagowe. Posag to forma własności, którą kobiety wnoszą ze sobą do rodziny męża. Pomimo iż indyjskie prawo nie pozwala rodzinie męża na przyjmowanie dóbr o charakterze zachęty do małżeństwa w czasie jego trwania i po nim, w kraju nadal kultywuje się tę tradycję²⁸. Kiedy panna młoda staje się żoną, a rodzina pana młodego odbierze posag, przestaje ona być potrzebna. Najczęściej ofiara jest palona żywcem. Jedną z ostatnich ofiar sporów posagowych była 25-letnia ciężarna kobieta, która została zamordowana przez teściów. Do zdarzenia doszło na południowym wschodzie kraju. Bardzo często synom w spaleniu żon pomagają ich matki²⁹. Fakt udziału kobiety w zbrodni wymierzonej przeciwko drugiej uwidocznia problem braku solidarności przedstawicielek tej samej płci w Indiach.

Widoczny konflikt prawa i tradycji leży bez wątpienia u podstaw problemu statusu kobiet w społeczeństwie indyjskim. Słabość egzekwowania prawa w zderzeniu z tradycyjnymi obyczajami dodatkowo ten spór zaostrza. Dychotomia w opisie ról spowodowana jest przede wszystkim tym, że zagadnienie płci nie jest kwestią społeczną, a religijną, i nie można jej rozwiązać wyłącznie przy pomocy nowych praw³⁰.

²⁷ Sati – wierna kobieta, nazwa nadana na cześć bogini Sati, która weszła na stos pogrzebowy swojego męża Siwy.

²⁸ *Kobiety, gender...*, s. 202.

²⁹ <http://kobieta.wp.pl/kat,65524,title,Jedna-kobieta-na-godzine-umiera-w-Indiach-Mordowane-za-posag,wid,15966894,wiadomosc.html?ticaid=11208b>, 14.12.2013.

³⁰ J. Pawlik, SVD, *Uwarunkowania społeczno-kulturowe ...*, s. 26.

Prognozy na przyszłość

Indie to kraj, w którym zagadnienia poszanowania praw człowieka, równości płci i sprawiedliwości społecznej są rzadko podejmowane. Pomimo iż Hinduski sprawowały już urzędy prezydenta i premiera, a wciąż są traktowane jak obywatele drugiej kategorii³¹.

Od momentu nagłośnienia sprawy brutalnie zgwałconej studentki o problemie przemocy seksualnej w Indiach zaczęły donosić zarówno media lokalne i globalne. Ujawniono liczne przypadki bestialskich, zbiorowych gwałtów na kilkuletnich dziewczynkach, a także tysiące napaści seksualnych na turystki, studentki, uczennice szkół podstawowych, emerytki i mieszkające od lat w Indiach cudzoziemki. Głośną sprawą było wznowienie przez Sąd Najwyższy śledztwa dotyczącego 16-letniej dziewczyny, która w 1996 roku przez czterdzieści dni była przetrzymywana w hostelu i gwałcona przez kilkadziesiąt mężczyzn. Jednym z oskarżonych okazał się wiceprzewodniczący izby wyższej parlamentu Pallath J. Kurien.

Bezkarność sprawców i rozmiar problemu zaskoczył światowe media. W celu załagodzenia sytuacji w kraju rząd pospiesznie przygotował akty prawne mające lepiej zabezpieczać prawa kobiet. Niestety, brakuje w nich zmiany przepisów dotyczących odszkodowań dla ofiar przemocy seksualnej. Ponadto, pominięto kwestie wprowadzenia skutecznego systemu rejestrowania skarg, co uniemożliwiłoby ignorowanie przez policję wielu zgłoszeń, jak ma to miejsce obecnie. Przede wszystkim jednak rozporządzenie po raz kolejny dość arbitralnie decyduje, co jest, a co nie jest warte osądzenia. W konsekwencji ofiary przemocy domowej, w tym ataków seksualnych, w których sprawcą jest członek rodziny, pozostają bezbronni. Gwałt małżeński oraz przemoc domowa to ciągle w Indiach problemy przemilczane. Również ofiary napaści ze strony policjantów i żołnierzy nie są uwzględnione w znowelizowanych ustawach. Wynika to z faktu, iż służby mundurowe wciąż nie podlegają jurysdykcji sądów cywilnych.

³¹ Były to: Pratibha Patil (prezydent w latach 2007–2012) i Indira Gandhi (premier w latach 1966–1977 oraz 1980–1984).

Nagłośnienie problemu sytuacji kobiet w Indiach, kraju, w którym co 20 minut dochodzi do napaści na tle seksualnym, jest dopiero początkiem długiego procesu przemian na poziomie państwowym i na szczeblu rodzinnym. Przede wszystkim potrzebne są bardziej zdecydowane działania rządu, nieograniczające się tylko do kreowania nieefektywnych przepisów. Ważne jest również to, aby istniejące już prawa były w należyty sposób egzekwowane, a sprawcy przestępstw ukarani. Działania te przyczyniłyby się do umocnienia pozycji kobiet w społeczeństwie indyjskim, które do tej pory pełnią rolę bezbronnych ofiar.

Kolejnym czynnikiem mogącym wpłynąć na poprawę sytuacji dziewcząt w Indiach jest wzrost współczynnika zatrudnienia kobiet, zwłaszcza w obszarach miejskich (28%). Dzięki temu nie są one ciężarem finansowym dla rodziny, mogą też samodzielnie decydować o swoim losie. Zerwanie kajdan ekonomicznego przywiązania do mężczyzn może stać się przyczynkiem do bezkrwawej rewolucji.

Anna Staniszevska

Conflict of tradition and law. Socio-political women in India at the turn of the XX and XXI century

Recent media reports about the loud process men accused of the brutal rape of a student started a new discussion about the position of women in Indian society. This status at the turn of the twentieth and twenty-first to a large extent still is the result of tensions caused by the clash of tradition and modernity. The aim of this research work is to show the rank of the issue of socio-political women in India at the turn of the century. Article focuses on the determinants that have shaped the contemporary Indian political system and the description of the contemporary Indian society and discuss the major social problems of India. Moreover, analyzes the determinants of religious and regulating the position of women in society. The article seeks to discuss contemporary media events, and analyze the development of problem in the future.